

deo smo evrope

(razgovor s vladislavom bajcom)

VLADISLAV BAJAC je rođen 1954. godine u Beogradu. Prvu knjigu pesama »Koji put do ljudi vodi« objavio je sa osamnaest godina. Kao vrlo mlad i radoznao čovek mnogo je putovao. Na putovanjima je sretao različite kulture iz kojih je izvlačio inspiraciju za svoj život i rad. Sublimacija svega javlja se u knjigama prevoda, vodičima i antologijama »Pesnici bit generacije«, Beograd, 1981, »Trip: Vodič kroz savremenu američku poeziju«, Narodna knjiga, 1983; L. Koen: »Šta ja radim ovde«, KZNS, Novi Sad, 1987.). Uređivao je mnoge emisije o američkoj kulturi, kineskoj i rok poeziji. Priredio je knjigu kratkih priča pisaca svoje generacije. Uređivao je časopise »Znak«, »Haiku«, »Student«; bio urednik pri izdavačkim kućama SIC, Narodna knjiga. Radio na Prvom programu Studija B. Roken rol uticao na njegovo stvaralaštvo, otud uređivanje u časopisu Rock. Objavio je nekoliko knjiga duhovne mudrosti: »Zen Priče«, Beograd, 1980; »Can priče«, Beograd, 1982; »Haiku«, Ulaznica, Zrenjanin, 1988. »Evropa na ledima bika« je prva knjiga priča. U poslednje vreme se bavi »Knjigom o bambusu«, koja tek čeka objavljivanja.

Smatra se da se mitologija javlja na mestima gde zakaže podudarnost mita i istorije, mitologija povezuje nepovezivo.

Šta povezuje vaše priče?
Vidim dva nivoa povezanosti svojih priča. Jedan je u samom nazivu, dakle simbolu koji sam preuzeo, koji podrazumeva ono što se kao posledica javilo od one Evrope koju pamtim o trenutka kada je mit stvorio, pa do današnjih dana, s obzirom da se knjiga bavi raznim vremenima i zemljama Evrope. To je nivo koji se može obrazlagati i šire ali i kroz simbol bika, kao bića koje se javlja, uglavnom, u svim zemljama Evrope na različite načine. U drugom nivou vidim povezivanje nepovezivog, naime u nekim opštim mestima tzv. porukama, koje lome vreme i ne priznaju ga. Lome i geografiju i ne priznaju je. Otud i zajednički imenitelj svih tih ličnosti, svih zbivanja u geografiji nazvanoj Evropa. U vremenu koje možemo verifikovati kao ovaj ili onaj vek. Mislim da je reč samo o različitoj scenografiji.

Pisci ne vole da sami interpretiraju svoje delo, uglavnom se to ostavlja čitaocima i kritičarima, u novije vreme intervjui su postali dobar način da pisac ukaže na neke glavne stvari svog stvaralaštva, na opšta mesta. Koja su opšta mesta vaših priča?

Kao i svako razumno biće koje razumno misli bojim se pogrešnih interpretacija, i svojih, naravno, jer postupki su raznorodni. Kad bih mogao sve da svedem knjiga bi imala onoliko stranica koliko ima moj odgovor na postavljeno pitanje. Pošto knjiga sadrži koju stranicu više, to podrazumeva kondenzaciju poruka koje su uvek opasna definicija stvarnog. To što nazivamo opštim mestima jesu neka opšta poznata osećanja ljudi koja se doživljavaju pri različitim situacijama, u mojoj knjizi to je, na primer, da izdvojim ona najvažnija, strah od vlasti, strah od krivice, strah od neprijatelja, strah od straha, prva ljubav, druga ljubav, poruke ljudi koji doživljavaju ugodne ili neugodne trenutke u različita vremena primerena našem vremenu. . .

Šta je to nepovezivo povezano u vašim pričama?

Imam jaku tendenciju takozvanog saopštavanja pomoću homo universalisa, dakle čoveka koji je civilizacijski sklon da integriše stvari koje na prvu loptu nisu povežite a na svaku sledeću i te kako jesu. U krajnjoj liniji istorija i postoji zato, ne samo da bi nas učila na greškama već da bi povezivala nepovezivo. Verovatno sam intuitivno u pogovoru knjige ispisao neke važne rečenice. Imam jak utisak da nisam pogrešio što sam kroz simbol bika kao i sve drugo, sve što je u drugom i trećem planu, povezao i dao jednim kompletnim rukopisom.

Vaši junaci u knjizi uglavnom su revolucionari, borci za ideju, stalno u nekom sukobu sa nekim ili nečim. Šta je to što ih goni?

Čovek koji piše unosi mnogo štošta ličnog u svoje redove. Bojim se da ne pogrešim poistovećujući sebe sa nekim porivima junaka iz priča. Očigledno je da neke lične stavove ne mogu prevazići i pretopiti u nešto drugo. Ne mogu da odolim a da ne iznesem tako jedan čvrst, velik i dubok stav da samo iz jednog duboko individualnog poimanja stvarnosti i imaginacije čovek, jedinka, pojedinac, može da stvara vizije koje bi voleo da vidi u svojoj okolini. Primetio sam, nakon što sam pročitao knjigu, da dosta priča ima taj odnos, dakle ne isključivo borbu, već odnos pojedinca i vlasti, što je kod mene stvar podsvesna, po svoj prilici, jer lično ne mislim da politika treba da ima mnogo mesta u literaturi, čak mislim da reagujem vrlo negativno na taj spoj.

Da bi mogao da stvara pisac mora biti političan, mora imati osećanje sredine i vremena. . . ?

To sigurno, mislim i da se to podrazumeva za čoveka koji se obraća javnosti kroz pisani spomenik. Podrazumeva se da pisac mora imati stav o stvarima koje su oko njega, samim tim i o politizovanoj stvarnosti, pogotovu danas i ovde. . . Ali mislim da mimo svih tih problema, nazovimo ih pre svega društvene a posle političke prirode, pisac mora da zadrži, i zadatak mu je da zadrži, taj duboko individualan stav, proce-

nat sebe koji mora da ostane stvar njegove sobe, njegovih zidova isključivo.

Mislite li da ono umetničko, univerzalno, traje bez obzira na ono političko?

Da, mislim da traje duže, mada je nezahvalno meriti bilo šta nečim drugim. Recimo da to ne poredimo već sagledavamo paralelno u isto vreme; mislim da literatura, pisana reč, traje negde, da li je to srce ili duša ne znamo, mnogo duže nego tragedije prouzrokovane političkim ili društvenim raslojavanjem, velikim vulkanskim erupcijama dnevne politike ili neke druge politike. Čovek je, mislim stvoren za nadu i to je vrhunski osećaj koji ga održava.

Meni se, intimno, najviše dopada Priča o prenočištu na putu za Toskanu. U priči kažete »Često sam se pitao, nije li do agresije u nekim od takvih mesta dolazilo zbog skrivene ljubomore, želja za izlaskom iz anonimnosti i duboke patnje. Tako je oduvek bivalo i sa pojedinim ljudima«. Zanima me kako ste došli do ove stvaralačke imaginacije, da li je prvo bila ova rečenica pa je nastala priča ili se prvo stvorila priča, jesu li zbilja ti uzgredni gradovi slični ljudima?

Ta priča je rezultat atmosfere. Voleo bih da napišem seriju priča atmosfere. Nastala je tako što sam bio ubeđen u ovo što ste upravo citirali, da se agresija iz takvih mesta pojavljuje zato što su stanovnici svesni da su samo posmatrački velikih, lepih automobila, bogatog sveta koji se tu samo zaustavio da bi prenoćio, večerao i ništa više, i da je taj drugi svet, taj pravi svet u njihovim očima uvek negde drugde. Ja sam to lepo rekao, ali netačno. Zato što je moje iskustvo koje nisam ispisao u priči možda drugačije. Bivanje u jednom takvom prostoru meni je u stvari ukazalo na jednu drugu istinu, pošto potičem iz velikog grada, na istinu da je to sve upravo suprotno, da sam ja taj koji je prolazan a gradić o kojem govorimo nešto grandiozno. Mislim da je stvar poimanja irealnog i realnog u nama samima. Doživевши u tom imaginarnom mestu neke realne stvari rezumeo sam da postoji jedan bogat svet koji je do izuzetne mere drukčiji od onog zaparloženog u kojem smo svi mi. Shvatio sam da se u takvom kontekstu zbiva sve što nikad ne bismo mogli da pretpostavimo da je moguće.

Ali je moguća ova priča kao metafora koja se završava simboličkom?

Da, završava se krajem koji nije kraj, tu je negde put ka drugim pričama, put ka shvatanjima drugih mesta kroz koja smo, takode, nezahvalno prošli.

Grada Priče o dželatlu je neobična i vodi ka efektnom preokretu. Lajt motiv priče je rečenica »Zar za nešto što nećeš učiniti«. Ne čini li vam se da je ova priča na neki način nezavršena jer kad se završi sa čitanjem i krene sa razmišljanjem lebdi nešto što ukazuje da tu nešto nedostaje.

Priča kao žanr, a svaka priča u knjizi ima naslov Priča. . . trebalo bi da bude nezavršena, završena u javnom smislu ali nezavršena suštinski da bi mogla da predstavlja uvod u neku drugu priču. To smatram svojom deformacijom. Kada završavam priču to je jedini momenat kada mislim na čitaoca. Mislim da je to pokušaj pravljenja intrige. Intriga se može na različite načine graditi, recimo sa prevrtanjem poenti. Funkcija preokreta je u tome da ubedi čitaoca da promeni mišljenje koje je imao sve vreme čitanja. Poslednja rečenica ima tu snagu da preokrene stvar, ona ostaje da lebdi u vazduhu i, što je najvažnije, definitivno osećanje i viđenje priče ostaje da lebdi u vazduhu. Mnogo vremena provodim u građenju priča, upotrebljavam relativno jednostavnu naraciju da bih sebi dozvolio slobodan prostor za upravo ovakve stvari koje se mogu obrtati naglavačke a ostajati negde na sredini.

Vaš stav je da se žrtve ne moraju tražiti da se one same nameću?

Žrtve uvek postoje, tu su negde, dželat je instrument vlasti koji isporučuje želje onih koji su iznad njega i vrši posao naravno bez ikakvog

razmišljanja. . . Onog trena kad se pojavi otpor, kad se pojavi rečenica koju ste citirali, dželat prvi put počinje da razmišlja o tome šta čini. U tome je ceo preokret i ja u njegovom suludom, grozničavom traganju da li je ili nije počinio zločin nad žrtvom, započinjem dilemu. Dželat se uverava na fiziološki način, materijalnom činjenicom da je zadatak izvršio, međutim, njegova reakcija je suprotna, tek tada on biva ubeđen da zapravo ništa nije učinio. Na kraju je postao sopstvena žrtva.

Da li je život za vaše junake čudo?

Mislim da jeste zato što, hteli mi to ili ne, oni su u izvesnim situacijama posmatrači. Mislim da onaj koji piše uvek podlegne tom neod-

najviše što spaja te stvari a približava se prosedeima naših najboljih savremenih pisaca. Kako vi razumete ove ocene?

Stvari izgledaju vrlo razudeno kad se tako definišu, kao što mora biti grozna rečenica: u ovoj knjizi ima za svakog po nešto. Moram da objasnim svoje ne toliko stanovište, koliko ono što sam prošao kroz život i kroz literaturu, a to je da spadam u ljude rok generacije tako da mi je i profesija bila vezana za tu oblast. Kako odatle stići do naših najpoznatijih pisaca, nimalo teško: odeš pa kupiš knjigu, pa ti se dopadne ili ti se ne dopadne. Ovo što se zove rok definisana stvarnost postoji u meni kao nešto paralelno sa svim ostalim što postoji. To ne mogu da odvojim od sebe. Nisam rok-pisac. Ako neko dozvoljava sebi da se bavi različitim

teološki zapisi

velimir ćurgus kazimir

Za pisca nema veće more od one da svemu da neki smisao. Tamo gde se juri smisao obično, u nekom polumračnom uglu, prebiva njeno visočanstvo *svrha* uvijeno u hiljadu raznobojnih šalova i ponjava. Što je svrha živopisni je obučena, i ukrašena, to je poruka jednostavnija. Ovo su neka pravila iz oblačenja i zaključivanja koja mi se nekako sama od sebe nameću dok čitam najnoviju knjigu Vladislava Bajca »Evropa na ledima bika«.

Jedanaest priča i dvanaest *Post scriptum*, prva knjiga priča Vladislava Bajca, deluje uverljivo i jedinstveno, poput bogatog tkanja kome se pristupilo pre mnogo godina. Očigledni uticaj Embrousa Birsca daje celoj knjizi pomalo anahroničan, narativni ton bez obzira da li je reč o savremenim ili »večnim« temama. Teme, uostalom, za ovakvu vrstu pisanja i nisu nešto najvažnije. U centru svega je postupak povezivanja i zaključivanja. Nagomilavanje slika, krajolika, likova, situacija i svega ostalog, što služi za potpalu i održavanje vatre, ovde ima svrhu održavanja napetosti koja se obično razrešava na naoko miran način u poslednjem pasusu priče.

No priče Vladislava Bajca koristim ovde da podgrejem i razgorim neke sopstvene ideje i dileme vezane za ono što se obično naziva poetikom priče.

Nikada, naime, nisam siguran da li je, u priči, bolje unapred sve znati ili to »znanje« prepustiti samom pisanju priče. Sklon sam da verujem da je veština pisanja pre svega veština istraživanja i traganja ali, u isto vreme, i neka vrsta anticipacije, anticipacije koja nije jednostavno slutnja da će priča »ovako« ili »onako« završiti već duboko, istinsko znanje da je sa prvih nekoliko rečenica postignut određeni ton ili atmosfera koji će se držati do kraja. Unapred zadati okviri priče predstavljaju svojevrsnu zamku. I to ne toliko za logičnost i smisao priče koliko za stil. Stil, a sa njim i forma, imaju osetljivost najnežnijih živih struktura. Svako unapred planirana priča ima tu osobinu da, verovatno sasvim podsvesno, nagrizi i sputava slobodu reči i rečenica. Kao da već prema tipu sintakse možemo da zaključimo o čemu će u priči biti reči. S druge strane, užasavam se automatskog pisanja. Pisanje nije bujica koja ruši sve pred sobom. Čak i najemotiv-

niji i najiskreniji pisac ima mogućnost da od sebe napravi budalu ako se prepusti bujici. Naravno, daleko od toga da mislim da lukavi to rade bolje.

Sve ovo govorim zbog osećanja izvesne napetosti koja vlada u Bajcovim pričama, napetosti koja je u samim rečenicama, koja je, po mojoj proceni, uveliko posledica perfekta. Boreći se sa svrhom i strukturom Vlada se branio »sigurnim« vremenom. Ta je odbrana ne samo žanrovsko već, znatno više, psihološko opredeljenje.

U isto vreme: treće lice jednine!

Kao da u svim nestvarno stvarnim pričama postoji taj strašni strah ili strepnja od sopstvenosti i sadašnjeg vremena! Taj je strah poput aure okružio Vladislava Bajca. I ne samo njegala!

Život na distanci nikada Bajca nema dovoljnu distancu. Ono što otrgnemo, i zaogrnmemo, u narativne okvire svrhe i smisla pre ili kasnije postaje sopstvena samica. U tom pogledu, Vladislav Bajac, naravno, nije usamljen. Ali tuđe usamljenosti nikada nisu razrešavale sopstvenu.

Uostalom, kao da je toga i sam Bajac duboko svestan kada »Priču o putovanju sa običnim ljudima« završava rečenicom: »Bio je zadovoljan što u pećinu ulazi sam«.

Svaki je izbor, najzad, uvek svojevrsno ispisivanje svrhe. O tome nam svedoči sveukupno istorija književnosti u koju se, na ovaj način, upisuju i Vladislav Bajac.

ljivom šarmu da vidi i ono što se ne vidi, a ličnost naravno sluša svog gospodara, pisca, pa se i ona povinuje potrebi da sve preživljava kao čudo. Vidi i ono što ne postoji. Ako vide i zagledaju na putu su da dosegnu nešto što bi hteli i želeli a često ne znaju šta je to. Tada koristim istočnjačku mudrost i ne dozvoljavam svojim junacima da dosegnu cilj jer ponavljam draž je u samom putovanju, u svakom smislu, ne u dosezanju cilja.

Rekla bih da vaša knjiga govori o nečem vrlo važnom, to jest, o tome da smo mi deo Evrope, deo jedne kulture koja, kao što vidim, svakim danom briše granice i administrativnim i kulturološkim putem. To deluje ohrabrujuće.

Ne želim ni jednog časa da posumnjam u integritet, integralnost evropske kulture. Mislim da smo mi deo te kulture i od toga ne odustajem.

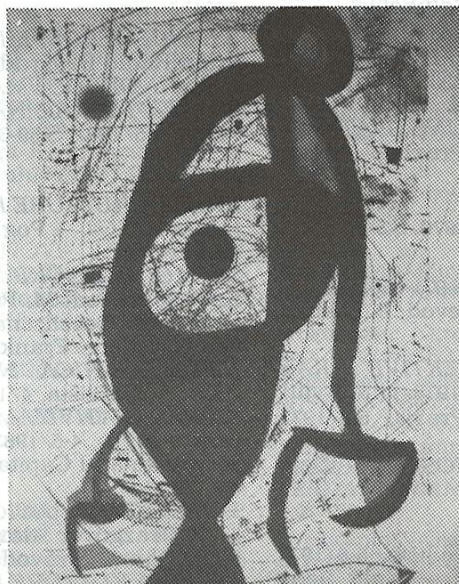
U prvim kritikama, u povodu ove knjige, stoji da je knjiga spoj, recimo, tema od roken rola do promitskih definicija stvarnosti koja fascinira

vekovima i različitim geografskim širinama i razdaljinama, onda je neminovno da se tako raznorodne stvari i pojave u različitim pričama. Prošao sam kroz različita iskustva sve do Dalekog istoka, Japana, do nekih evropskih zajedničkih tema i ovog tla, kroz naše razne pisce koje volim bez želje, naravno, da ih podražavam. Čovek ne može da pobegne od integriteta koji je stekao kroz vreme i on sebe odslikava kroz to. Ovu knjigu nisam napravio kao zbirku priča koje su nastajale pa ih ja sada stavio među korice. One su, bez obzira na različitost motiva upravo želele integralno da prikažu zajedničke imenitelje svih tih ljudi i svih tih vremena, jednu koheziju silu koja nas tera da u budućnosti razmišljamo malo bolje. Da steknemo motivaciju, ja kao pisac za sledeću knjigu a čitalac da pročita knjigu, ovu ili neku drugu, mnogo knjiga od različitih autora. Kao što se pisac obrazuje čitanjem raznorodnih autora, to mislim da moraju raditi i čitaoci a pisac je i čitalac, takode.

*Razgovor vodila:
Dušica Milanović*

bolero

danijela bojović

1. *Povedi je, da budete prijatelji.
Nije tako loša.
Opkoračila vreme kao balu
nekih starih gluposti.
I pritisla ga stopalom
do besvesti.
Znaš li kako se pasira povrće?
Najpre počne da kaplje tečnost.
Masa se kasnije sjuri niz otvore.*

5.

*Izložbene prostore izdaju samo oni najbogatiji,
nabijeni smislom i emocijama.
Potrebom da se opravdaju mesto ispoveda.*

7. *Sa jedinim uslovom: nošenje istine mesto bedžova.
Doterana i uglađena,
istina se pokazuje, izlaže.
A ona intimna, što boli, peče,
ona mesnata i krvosočna
što pulsira, čuti poput čučavca
na zadnjem dnu srca.
Rije poput krvice, ali ne bi van.
Kako bi svako da ima svoje sklonište.*

*Još se tresu prozorska okna?
Nepopravljiv si.
Ali, treba se najpre dogegati
do vrata, pa uz stepenice
pored čupavih otirača,
pokraj beskrajno dugih ogledala.
Ne reci samo da te je strah
da se ogledaš u njima!
To si ipak ti. Stvarnost — kao da postojiš.
Opipljiv.
Možeš da se uštineš, počupaš.
Samo, ne diraj nos.
Drugi su ti ga već dovoljno istezali.
Istezanje počev od pitomih pašnjaka,
pa preko svih onih predela koje si dobro ugazio.*